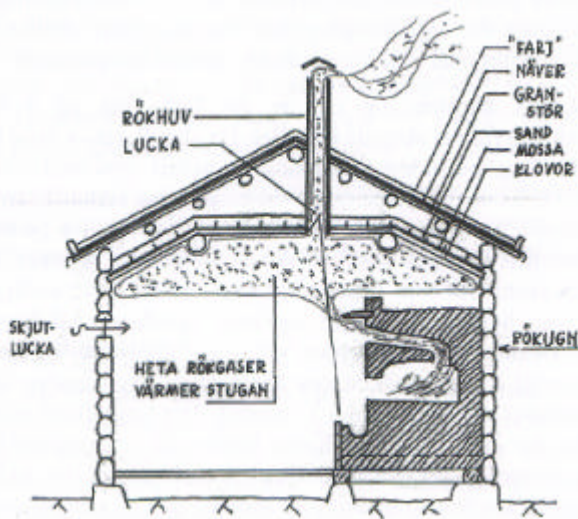

Var byggde Knut rökstugan¹?

Teorier kring var bröderna Knut och Mats Peckainen byggde sina första bostäder när de kom till Grannäs 1607– 1613 samt kort historik och bakgrund till deras bosättning här.²

Arkeologi samt historiskt material ur arkiv och okulär besiktning.

Det finns tre kartor som belyser och kan medverka i att svara på frågan om var Knut byggde familjens första rökstuga när de kom hit någon gång 1607– 1613.

Sverige startade lantmäteri tidigt, 1628. Redan 1639 var den förste Lantmätaren hit till Grannäs och gjorde sina mätningar och avritningar. Naturligtvis för att öka statens skattemöjligheter!

1. Olof Tresk beskriver de två finntorpen 1639. Han ritat den östra gården (Mats) på norra sidan av Grannäsen samt den västra (Knut) gården på andra sidan sjön där fäbodvallen V. Grannäs ligger och låg redan då.
2. Lantmätare Palm var hit 1672 och ritat båda torpen på norra sida av sjön.
3. Även Lindborgs karta 1751-2 beskriver torpen liggande som vi sedan känner dem, alltså båda på norra stranden av Grannäsen.

Att utreda om Tresk ritat fel är alltså första frågeställningen.

Olof Tresk ritat en ägobild som helt överensstämmer med Palm och Lindborgs kartor men han lägger alltså västra torpet på andra sidan sjön. Tresk är en betrodd person i kretsarna men här har han uppenbarligen gjort en blunder! Vi måste anse det troligt när vi granskar kartorna på följande sidor!

Att visa var på norra stranden han byggde är nästa fråga.

Här får vi hjälp både av kartor och av texter på följande sidor.

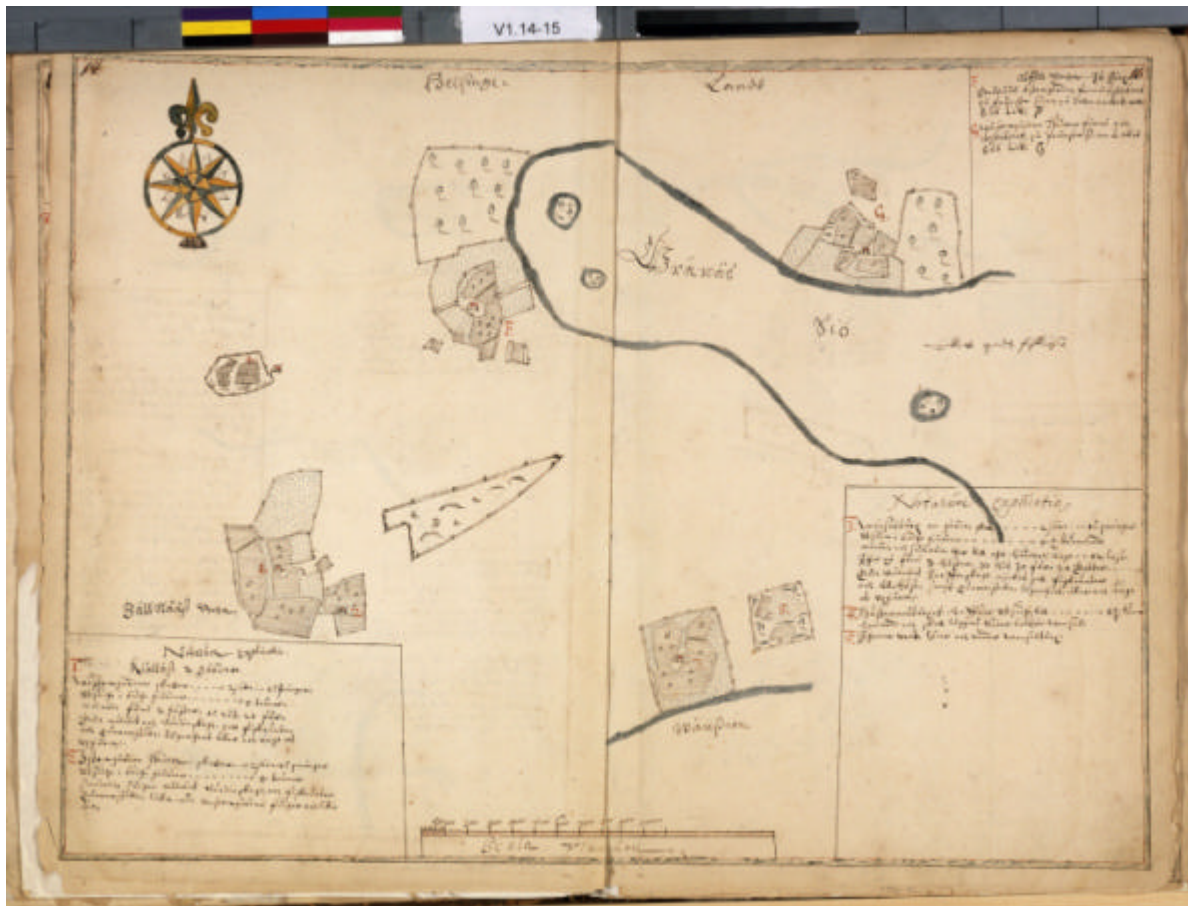
Okulär besiktning.

Det är ju det vi tillsammans skall göra! Gå försiktigt på ”vår” historiska mark!

¹ Rökstuga är bostad som saknar skorsten. Har en trätrumma som går att ventilerat ut rök med.

² Med stor sannolikhet var bröderna Knut och Mats av släkten Peckainen.

Illustrationen av rökstugan är ur Finnsams bok ”Det skogsfinska kulturarvet”, Falun 2001.

Olof Tresks karta 1639 med Grannäsens samt Ö. gården på norra stranden och V. gården snett över på andra sidan. Mats tog upp Ö. gården och Knut den västra. Övriga bilder på kartan, tillhör inte Grannäs.

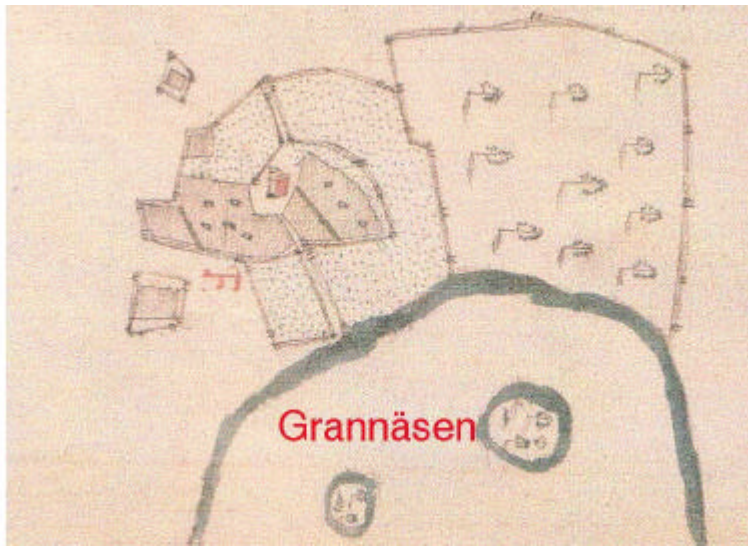

Palms karta 1672 visar torpen liggande intill varandra på norra stranden av sjön.

Lindenborgs karta från 1751–2 har förutom kartbilden en hel del textinformation.

Tresk 1639 här ovan samt Palm 1672 nedan.

Lindenborgs karta 1751 nedan.

Jämför vi de här tre kartdetaljerna med varandra så ser vi att de beskriver samma mark. Åkrarna är lika utritade, karakteristiskt är bla. att det är ett dike mellan åkrarna till höger samt att det ligger en liten åker till vänster om alla de övriga. Men ser du vad som hänt med husen, på Lindenborgs karta Visst har de flyttat ner ett snäpp, eller hur?!

Nu börjar det bli dags för en okulär besiktning på plats!

Vad hittar du 50 – 75 m norr om 1751 års gårdsplats, den gårdsplatsen överensstämmer fö. med senare tidars kartor och med dagens lämningar från 1800- talet.

Stöd i text för slutsatsen att Tresk lagt V. gården fel.

När Lantmätare Lindenberg var här 1751 och 1752 beskriver han ett insyningsprotokoll som markägarna har med sig. Där står att torpen insynades av 12 utsocknes män i september 1619. De ligger mellan Ö och V Grannäs fäbodlar, skriver man. Gårdarna äro anlagde norr om sjön, noterar han. Därmed drar jag en säker slutsats om att Tresk ritat torpet på fel sida av sjön.

Arkeologi

Anbart arkeologiska metoder kan helt säkert svara på om Knut byggde familjens rökstuga 75 m. norr om 17 - 18 - 1900-talets gårdsplats. Hösten 2003 skall Professor Stig Welinder leda en tvådagars föreläsning här på plats, där kommer även att tas fosfatmarkprover men ingen grävning. Markproverna ger troligen svar på om det var just här Knut byggde!

De stenhögar man kan finna på platsen är indikationer på att det är intressant med markprover just här. Det enda som kan vara kvar efter en rökstuga byggd tidigt 1600-tal är en någorlunda fyrkantig hög stenar (rökugnen) samt ev. rester efter källargropar.

Knuts broder Mats rökstuga vid östra gården är omöjliga att urskilja ifrån senare århundradens byggnadsgrunder eftersom de förefaller vara byggde kring samma gårdstun, på varandra

Är det här en rökugnsruin eller ligger den 15 m norr om den här platsen?

Den här platsen ligger 50 m norr om dagens lämningar vid västra gården i Grannäs

Här ser vi 1700 – 1800 – och 1900-talets gårdsplats enligt 1925 års karta.
Gården stod då obebodd, användes som skola sommartid fram till 1936.
1 och 2 är ev. Knuts rökugnsruiner. 3. Plats för Ria enl. 1751 års karta och ruin. 4. Plats
för byggnad med eldstad och fönster, lämningar. 5. Röse? 6. Smedjeruin. 7.
Husman Anders Nilssons stugruin (1751) 8. Basturuin?
9. Husruin, det sk. Pelles?

Vad har hänt i historien, vad ligger bakom Knut, Mats och kanske även Pål Peckainens flyttning hit tidigt 1600 –tal?

Sägnerna

Enligt en sägen³ var det två bröder som tog upp Grannäs finntorp. Men dom kom även att överge torpen berättas det.

Den andra sägnen; ”det var en finsk adelsman som rymde till Sverige”.

Nedanstående redogörelse innehåller både bröder, adelsmän och flykt.

Framtiden kommer att ge oss fler svar, allt här redovisat grundar sig på kända källor vilka går att kontrollera enl. källanvisningarna.

Nedanstående text är lite väl elementär för det här gänget ”studenter” men kopplar ihop kulturen, historien och bakgrunden till vårt arbete i Grannäs 6-7 sept. -03 i Grannäs.

Finland 1500 –tal.

Landet var under svenskt styre ända sedan 1100 –talet, ämbetsspråket var svenska vilket gör det ”lätt” för oss att läsa arkivhandlingar etc.

Folkets språk var finska, ett finskt- ugriskt språk

I 1500 – talets Finland var adeln stark och svenska staten svag på att ta tillvara folkets behov. Adeln ägde jorden i de gamla jordbruksbygderna och de hade sina ”äremarker” för jakt, fiske etc. i det inre skogslandet av Finland. Man betraktade sig som ägare av jorden även i det inre av landet.

Svedjetekniken nyutvecklades tidigt 1500 – tal, i Finland, till att bränna stor granskog för odling av den speciella råg man kallar svedjråg. Samtidigt började man nyttja skäran för skörd.

Granmoarna fälldes, fick torka ett eller två år varefter man tände på svedjan i midsommartid. I den varma askan såddes svedjerågen. Den växte upp till en grön tuva det första året. Tuvan skördades till husdjuren. Andra året kom rågen, 1½- 2 m hög och med enorma mängder korn på varje. Ända upp till 10 000 korn per sått korn⁴ påstås den kunna ge! Året efter kunde man möjligen så svedjerovor på svedjan. Åren därefter blev den bra bete och så småningom lövtäckt och jaktmark för fågel och klövdjur. Det som sedan växte upp var huvudsakligen löv med stort inslag av björk. Nävertäckt var viktigt för dem, de hade mycket stor användning av näver till kärl, skor, byggnationer, tak etc.

Med dessa enorma skördar blomstrade välståndet i det inre av Finland. Men man förbrukade skogsmarkerna runt gårdarna, den uppväxande generationen fick flytta till nya ödemarker för att få svedjeländ. Det blev så småningom allt för tätbefolkat vilket ledde till att man fick flytta allt längre och längre för att få dessa attraktiva skördar från sitt svedjande.

Från Norra Savolax till Ruovesi, 8 mil norr Tammerfors.

---

³ Göte Söderlind f. 1928 i Grannäs har återberättat den för mig.

⁴ En vanlig bonde som odlade på åkermark fick 4- 5 korn per sått korn!

På 1550 kom Påvel Peckainen, troligen med familj, till Majaniemi torp som nybyggare. Han kommer då från Merraslaks by i norra Savolax.

Jordmånen och svedjelandet var inte så bra vid Majaniemi. Påvel bad prästen i Ruovesi, 10 km norrut, att han skulle fråga Jöns Kurk, adelsmannen som ägde marken tillhörande Laukko gods, om han fick flytta en liten bit till platsen för nuvarande Pekkala i stället.

Där bodde man i tre släktled som åbor (ägde inte marken) och han gav alltså namn åt stället.⁵

När Pål och Knut var på väg till kyrkan, kanske 1606, så kom man i delo med grannen Per Jäminki om mark och fiskevatten. Det hände sig inte bättre än att Per dräptes, hur och närmare detaljer har jag inga!

Släkten Jäminki ansatte Peckainens så hårt att dom inte kunde bo kvar utan var tvingade att flytta därifrån.⁶

Samtidigt övergav Mats Peckainen, troligen bror till Knut, sitt knekttorp i Pekkalahäcken.⁷ Pål, Mats och Knut försvinner från Ruovesi. Jöns Peckainen berättar och vittnar vid Urtima ting 17 juli 1647. Jöns var då "urgammal" står det. Pål var hans far, Knut och Mats troligen hans bröder.

Men redan 28/1 1608 ser man att Pekkala försvagats. Prästen i Ruovesi ville ha gården som prästställe, åtminstone åt sin son. Jakob Henriksson och Jöran Påvelsson klagar hos överheten om detta.

Till Rönbacken och Grannäs?

När Knut och Lars 1613 får Gustav II Adolfs tillstånd att ta upp gårdar vid "Gransjö skog" så har dom redan "sedan någon tid" tagit upp gårdarna och torpen, framgår det av nedsättningsbrevet.⁸

När man läser de gamla handlingarna, skatte, mantal, boskapslängder och domböcker så bor här ; en Knut, en Mats samt glimtar till då och då, en Pål, i de gamla handlingarna. Efternamnen är sk. patronymikon, dvs. efter fars förnamn med ändelsen -son.

Gården och finntorpet på Rönbacken, några mil söderut, kallas för Pekkala 1817 när C. A. Gottlund går här på skogarna mot Dalarna. Noterar han det. Medan vi har Gottlund på tapeten så skriver han att en Mackoinen tagit upp Abborrgården i Bingsjö. Knut Peckainens sonson Knut Carlsson (f. 1646) tog upp den enl. Rättviks hembygdsbok del 1:2. Vi tror att Knut:s mor Elisabet Pålsdotter var av släkten Mackoinen. Släkterna Peckainen och Mackoinen lever sida vid sida i Ruovesitrakten. Man använde både sin mors och sin fars släktnamn bland folk av Savolaxiskt ursprung. Just Bingsjö och Grannäs har haft stort utbyte med varandra, giftermål, flyttningar emellan byarna, etc.

På dessa rader har vi både brödrapar och adelssläkter! Genom århundradena så har adligheten förmodligen växt fram i sägnen, kanske beroende på att man brukade adligt ägd mark!

---

⁵ Pekkala är idag en av Finlands finaste herrgårdarna och bedriver en stor verksamhet under ledning av Antonia Oxenstierna och hennes make Patrik Hackman.

⁶ Hans O.A. Aminoff ur "Herrgårdar i Finland", Satakunta.

⁷ Öde 1607 står det i Generalmönsterrullan SAY 1600 - 1610. RA, H-fors

⁸ Daterat Kopparberget 5 november 1613

Men kan man vara säker på kopplingen Ruovesi– Peckainen och Grannäs?
Så här skriver Maud Wedin om den här saken:

- 1) Knut Persson Pekkainen råkar slå ihjäl en man och måste troligen fly. Detta skeföre 1607. Han kan teoretiskt ha flyttat var som helst, men sannolikheten är ju stor att han flyttar till Sverige. I min databas över skogsfinnarna finns det bara en Knut Persson i början av 1600-talet och det är Knut i Grannäs med sitt torpebrev 1613. Lite senare under 1600-talet har jag två till, men dom är för sena för att vara aktuella.
- 2) Rönnbacken i Ockelbo kallas för Pekkala vilket tyder på att släkten fanns i området. Hypotetiskt kan Knut ha vistats några år där innan han röjer upp en egen gård.
- 3) Päckos-gården i Bingsjö kan möjligen ha uppkallats efter släktnamnet Pekkainen och vi vet ju att giftermål var vanliga mellan Bingsjö och Grannäs

Inget av dessa duger som bevis, vi behöver säkrare belägg, men tills vidare är det ett huvudspår. Några fler kopplingar mellan Rönnbacken och Grannäs skulle t.ex inte vara helt fel.....

Alltnog, så långt Maud och hennes stora databas med namn i frågan.

För var år som går kommer det fram mer fakta som belyser de här förhållandena, dagens lite osäkra slutsatser kommer att styrkas eller att förkastas. Men just nu stämmer det ganska bra!

Det finns i de följande forskning många spännande saker att ta fram i ljuset. Detaljrikt beskrivna, dramatiska händelser, kungavandringar, elände och glädje. Gårdarna förfaller, återuppstår. Nya människor kommer dit, ja tom släkten flyttar därifrån 1670-tal, till Bingsjö och tillbaka några generationer senare, 1768.

På 1850 tal fick man t o m köpa tillbaka gården trots att man brukat den i generationer. Det senaste nödåret, 1867, flyttar släkten till Annefors och epoken Peckainen är, för tillfället åtminstone, slut i Grannäs.

Kjell Söderlund

Bollnäs 2003-08-15⁹ kjell.soderlund.bollnas@telia.com +46 70 697 4528

Artikelförfattaren och hans fältassistent, Hedenhös Filur!

---

⁹ Denna beskrivning kompletterar min uppsats: Grannäs skogsfinnska kulturarv, 2002.